

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2025-yil 4-son)

IJTIMOIIY FANLAR
SOCIAL STUDIES

ORCID ID 0000-0002-7686-605X

UDK: 94+950

NAVRO‘Z AHMADXONNING SIYOSIY PORTRETIGA CHIZGILAR.

Nishonov Abdurashid Abdurasulovich,

Farg‘ona davlat universiteti

O‘zbekiston tarixi kafedrası dotsenti, PhD

abdurasulovich90@gmail.com

+998939721990

Annotatsiya: XVI asrda Movarounnahr, Dashti Qipchoq, Xuroson, Qoshg‘ar va Eron hududlarida bo‘lib o‘tgan tarixiy voqealarga oid ko‘plab tarixiy manbalar mavjud. Ularda biz o‘rganayotgan Navro‘z Ahmadxon hukmronligi davri hamda uning diplomatiyasi haqida qimmatli ma‘lumotlar uchraydi. Maqolada tadqiq etilayotgan mavzuni o‘rganishda tarixiy manbalar va ilmiy adabiyotlarga tayanildi. Mualliflarining hikoya qilinayotgan voqealarga qay darajada aloqadorligi hamda ularning shaxsiy qarashlaridan kelib chiqib, tarixiy manbalarga tanqidiy yondashildi. Manbalardagi ma‘lumotlarni mantiqiy jihatdan bog‘lash jarayonida qiyosiy tahlil uslubidan foydalanildi. Tarixiy voqea va hodisalarning mintaqalararo bog‘liqlikda rivojlanishidan kelib chiqib, ilmiy farazlar bildirildi.

Kalit so‘zlar va iboralar: Farg‘ona vodiysi, Issiqko‘l, Dashti Qipchoq, Koshg‘ar, Sulton Saidxon, Sevinchxojaxon xonadoni, Navro‘z Ahmadxon, Said Ali Rais, “Tarixiy Rashidiy”, “Musaxxir al-bilod”, “Shajari turk”, Axsi, Toshkent

Abstract: There are many historical sources about the historical events that took place in the 16th century in Movarounnahr, Dashti Kipchak, Khorasan, Kashgar and Iran. They contain valuable information about the period of Navroz Ahmad Khan's rule and his diplomacy, which we are studying. Historical sources and scientific literature were used in the study of the topic under investigation in the article. Historical sources were critically approached based on the degree of relevance of their authors to the narrated events and their personal views. The method of comparative analysis was used in the process of logically connecting the information in the sources. Based on the development of historical events and phenomena in interregional relations, scientific hypotheses were expressed

Key words and expressions: Ferghana Valley, Issyk-Kul, Dashti Kipchak, Koshgar, Sultan Said Khan, Sevinchhoja Khan House, Navroz Ahmad Khan, Said Ali Rais, "Tarihi Rashidi", "Musaxhir al-bilad", "Shajari Turk", Akhsi, Tashkent

KIRISH. Movarounnahr Shayboniylar davrida shu sulola vakillari bo‘lgan sultonlar tomonidan bo‘lib boshqarilgan. Samarqandda Ko‘chkunchixon, Buxoroda Ubaydullaxon, Toshkent va Farg‘ona vodiysida Sevinchxojaxon, Miyonqol hamda Balxda Jonibek sulton avlodlarining hukmronligi o‘rnatilgan. XVI asr o‘rtalariga kelib Movarounnahrda shayboniy xonadonlar vakillarining markaziy hokimiyat uchun **o‘zaro** kurashlari kuchayib ketdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Sevinchxojaxon avlodi Navro‘z Ahmadxon haqida Mirzo Muhammad Haydarni “Tarixi Rashidiy”, Muhammad Mufti Ohangaroniyni “Mavlono Lutfulloh manoqibi”, Muhammadyor ibn Arab Qatag‘anni “Musaxxir al-bilod”, Hofiz Tanish al-Buxoriyni “Abdullanoma”, Said Ali Raisning “Mirot ul-mamolik”, Abulg‘ozi Bahodirxonning “Shajarayi turk”, Muhammad Yusuf Bayoniyni “Shajaari Xorazmshohiy” kabi tarixiy manbalarda ma‘lumotlar uchraydi.

Sabohat Azimjonovanning “К истории Ферганы второй пол XV век”, Bo‘riboy Ahmedovning “Tarixdan saboqlar”, Akbar Zamonovning “Buhoro xonligida qo‘shin tuzilishi va harbiy boshqaruv”, Dilorom Alimovanning “История Узбекистана (XVI-первая половина XIX в)”, Dilorom Yusupovanning “Farg‘ona vodiysining XVI-XVIII asrlar davri tarixiga oid qo‘lyozma asarlari”, Branko Soucek, Svat Souceklarning “A history of inner Asia”, Rene Groussetning “The Empire of the Steppes a History of Cental Asia” kabi asarlar va ilmiy maqolalarda Navro‘z Ahmadxon tarixiga oid ma‘lumotlar mavjud. Yuqoridagi manba va adabiyotlarda qayd etilgan ma‘lumotlarni tahlil qilib Navro‘z Ahmadxonig siyosiy faoliyatini tadqiq qildik.

NATIJALAR. Keldi Muhammad sulton otasi Sevinchxojaxondan so‘ng davlatni sakkiz yil boshqardi. Keldi Muhammad sultondan keyin Toshkent taxtiga uning ukasi Baroqxon o‘tirdi [9: 167-b]. Baroqxonning asl ismi Navro‘z Ahmadxon ibn Sevinchxoja sulton bo‘lgan. Uning hukmdorlik davrini ikki bosqichga bo‘lib o‘rganish mumkin. Birinchi boschiq 1533–1550-yillarni o‘z ichiga olgan bo‘lib, bu davrda u Toshkent va Farg‘ona vodiysini boshqargan. Ikkinchi bosqich esa 1551–1556 -yillarda butun Movarounnahr hukmdori sifatidagi faoliyatidan iborat.

Baroqxon hukmronligining dastlabki yillari haqidagi ma‘lumotlar tarixiy manbalarda juda kam uchraydi. XVI asr ikkinchi choragining dastlabki o‘n yilligida Farg‘ona vodiysiga qo‘shni bo‘lgan hududlardagi siyosiy vaziyat ham bu erda tinchlik bo‘lishini ta‘minlagan. 1533-yil Qoshg‘ar xoni Sulton Saidxonning vafot etishi hamda uning o‘rniga Abdurashidxonning taxtga o‘tirishi bilan bog‘liq siyosiy beqarorlik mo‘g‘ullar tomonidan vodiya bo‘lgan tahdidni pasaytirdi [8: 536-b]. Qozoq sultonlarining o‘zaro toju taxt uchun kurashlaridan [5:374-b] foydalangan Baroqxon o‘z mulklarining shimoliy chegaralarini ham mustahkamlashga erishdi.

Movarounnahrning sharqiy hududlarida osoyishtalik Baroqxonga markaziy hokimiyatdagi shayboniy sultonlarning harbiy yurishlarida ishtirok etishini ta‘minladi. Ubaydullaxon boshchiligidagi shayboniylar qo‘shinlari tarkibida Baroqxon Toshkent va Farg‘ona askarlari bilan birga Xiva xonligiga qarshi yurishda ishtirok etgan. Muarrir Muhammad Yusuf Bayoniy

bergan ma'lumotga ko'ra, Baroqxon Xorazmning yuqori doira vakillari bilan qarindoshlik aloqasida bo'lgan [1:125-b]. Elbarsxonning nabirasi Umar Sulton uning jiyani edi. Baroqxon Buxoro hukmdori Ubaydullaxonni 1537–1538-yillarda Xorazm ustiga harbiy yurish qilishga va Xorazm taxtiga jiyani Umar Sultonni o'tkazishga ko'ndirgan.

Abulg'azi Bahodirxon esa "Shajarai turk" asarida yuqoridagi ma'lumotlarni to'liqroq bayon etgan. "Sulton g'azi sultonning o'g'li Umar g'azi sulton, - deb yozadi muarrix, – tug'ishli yaxshi yigit edi. Buxorog'a borg'anidin so'ng Ubaydixon xizmatida bo'ldi. Hamisha xondin madad tiladi. Ubaydixon taqi Urganchning buzulg'anin eshitti. Agar borsam, yarmi Amnakxonning o'g'lonlariniki bo'lsa, yarmi meniki bo'lur tedi. Taqi barcha Abulxayrxonning o'g'lonlari o'tlanmoqg'a ittifoq qilib, Toshkenddin Baroqxon, Samarqanddin Juvanmardxon, Hisordin Hamza Mahdiy sultonning nabiralari, Buxorodin Ubaydixon barchasi otlandilar-da, Urganch keldilar"[2:133-b].

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinadiki, Baroqxon Xorazm taxtiga o'ziga qarindosh bo'lgan sultonni chiqarish orqali Shayboniylar davlatidagi o'zining nufuzini mustahkamlamoqchi bo'lgan. Ubaydullaxon esa Umar sultonni taxtga chiqarish masalasida Baroqxonga yon berish orqali Toshkent va Farg'ona qo'shinlarini ham Xorazm yurishida ishtirok etishini ta'minlagan. Aslida, u Xorazm taxtiga Baroqxon ta'siriga tushib qolishi mumkin bo'lgan Umar sultonni chiqarishdan manfaatdor emas edi. Chunki Xorazmni Umar sulton qo'liga o'tishi kelajakda Toshkent va Farg'ona hukmdori Baroqxonning Movarounnahrda ko'pgina siyosiy masalalarda kuchli ittifoqchiga ega bo'lishiga olib kelardi. Shuning uchun ham Ubaydullaxon Xorazm zabt etilgach, o'z fikrini o'zgartirib voha boshqaruvini o'z o'g'li Abdulazizga topshirdi. Afsuski, biz manbalarda Baroqxon ushbu voqeaga qanday munosabatda bo'lganligi haqida ma'lumotlarni uchratmadik. Bizningcha, Ubaydullaxonning Movarounnahrda mavqeini hisobga olgan Baroqxon u bilan munosabatlarni yomonlashtirishni xohlamagan. Lekin Ubaydullaxondan ranjigan bo'lishi aniq. Durung hokimi Din Muhammad Abdulazizxonni Xorazmdan quvib chiqargach, Ubaydullaxon ikkinchi bor vohaga bostirib kiradi. Xorazmning Ubaydullaxon qo'liga o'tishi uning mavqeini yanada kuchaytirishini tushungan Baroqxon mazkur yurishda ishtirok etmaydi. Ubaydullaxon esa mag'lubiyatga uchrab, Xorazmni zabt etish orzusidan voz kechadi.

Baroqxon Movarounnahrning sharqiy chegaralaridagi siyosiy voqealarda ham faol ishtirok etdi. Sulton Saidxon vafotidan so'ng Abdurashidxon o'z hududlarini shimoli-g'arbg'a kengaytirish maqsadida qozoqlarni Yettisuv hududidan siqib chiqarish uchun kurash boshladi. Yettisuv hududining mo'g'ullarga o'tishi Toshkent xoni uchun ham ayni muddao edi. Chunki shimolda kuchayib borayotgan qalmoq qabilalarining Farg'ona vodiysiga hujumini to'xtatish uchun bufer zona bo'lishi Baroqxon uchun qulay bo'lgan. Qoshg'ar xonining bu intilishlarini qo'llab-quvvatlagan Baroqxon Abdurashidxonning yaqin maslaxatchisi Muhammadi barlos orqali ittifoq tuzishga kirishdi. Bundan ko'zlangan maqsad Farg'ona vodiysiga sharqdan bo'ladigan mo'g'ullar tahdidini to'xtatish edi. Vodiyning shimolida yashovchi qozoqlarni kuchsizlanishi Baroqxon uchun ayni muddao bo'ldi. Abdurashidxon Toshkent xoni bilan

aloqani mustahkamlash uchun o‘z singlisini unga turmushga berish orqali ittifoqni qarindoshlik rishtalari bilan mustahkamlagan. 1537-yil Qoshg‘ar qo‘shini Issiqko‘l yonida qozoqlarga qarshi yurish uyushtirdi. Ittifoq shartlarini bajarish uchun Baroqxon Toshkent va Farg‘ona askarlari bilan Issiqko‘l tarafga yo‘l olgan. Ittifoqchilar qo‘shini Issiqko‘l yaqinidagi Sangtosh hududida birlashdi. Buydash sulton boshchiligidagi 37 qozoq sultonining qo‘shini ittifoqchilar tomonidan mag‘lub qilindi [5:381-b]. Natijada Yettisuvda Qoshg‘ar xoni Abdurashidxon hukmronligi o‘rnatildi. Bu esa qalmoqlar tomonidan vodiya bo‘lishi mumkin bo‘lgan xavfni oldini oldi.

Toshkent va Farg‘ona hududlariga shimoli-sharqdan bo‘ladigan xavf bartaraf etilganidan so‘ng, Baroqxon Movarounnahr markazidagi siyosiy jarayonlarga faol aralasha boshladi. Bu vaqtda Shayboniylar davlatida qo‘sh hokimiyatchilik vujudga kelgan bo‘lib, Buxoro hukmdori Abdulazizxon va Samarqand xoni Abdullatif o‘rtasida oliy hokimiyat uchun kurash boshlandi.

Muhammadyor ibn Arab Qatag‘an ham Baroqxon va Abdulazizxon o‘rtasida munosabatlar yaxshi bo‘lmaganligini ta’kidlagan edi. “Bir necha bor, - deb yozadi muallif, – Abdulazizxon bilan Baroqxon laqabli Toshkent hokimi Navro‘z Ahmad ibn Sevinchikxon o‘rtasida kelishmovchilik va urushlar bo‘lib o‘tdi”[9:150-b]. Baroqxon qarindoshlik nuqtai nazaridan yaqin bo‘lgan Abdullatifxonni qo‘llab-quvvatlashga qaror qilgan [9:164-b].

Ushbu jarayonlarga oid bo‘lgan ma’lumotlar Mahdumi A’zamning hayoti va faoliyatiga oid manoilarda ham uchraydi “Jome ul-maqomoti Mahdumi A’zam” asarida 1544-yil Baroqxon va Samarqand xoni Abdullatifxon ikki yuz ming kishilik askar bilan Buxoroga qo‘shin tortganligini ta’kidlanadi. Ittifoqchilar qo‘shiniga bas kelolmasligiga ko‘zi etgan Abdulazizxon ibn Ubaydullaxon Buxoroni tashlab Balxga qochishga majbur bo‘ldi. Manoiqib muallifining ta’kidlashicha, Buxoroni egallagan ittifoqchi shayboniy sultonlar Mahdumi A’zam noroziligi sababli shaharni tashlab chiqishga majbur bo‘lishgan. Natijada Abdulaziz sulton Buxoroni qayta qo‘lga kiritgan. Lekin bizningcha, Buxoroni ittifoqchilar tomonidan tashlab chiqilishiga boshqa siyosiy voqealar ham ta’sir qilgan bo‘lishi mumkin. Bu vaqtda qalmoqlarning qozoqlar va Sharqiy Turkistonga tazyiqlarining kuchayib ketishi bilan bog‘liq siyosiy vaziyat Baroqxonni Toshkentga qaytishga majbur qilgan.

Toshkentda hokimiyat tepasiga kelgan kundan boshlab Baroqxon Shayboniylarning oliy hokimiyatiga intildi. Avval aytib o‘tganimizdek, XVI asr o‘rtalariga kelib Qoshg‘ar hududiga qalmoqlarning hujumi kuchayishi, qozoq sultonlarining o‘zaro toj-u taxt uchun kurashlari oqibatida Baroqxon mulklari bo‘lgan Toshkent va Farg‘ona vodiysida tinchlik ta’minlangan [8:378-b]. Bu esa Baroqxonga Buxoro xonligida kuchayib ketgan feodal urushlardan hamda 1551-yil Samarqand hukmdori Abdullatif sulton vafot etganidan foydalanib, Movarounnahrda oliy hokimiyatni qo‘lga kiritish imkonini bergan.

Baroqxon Movarounnahrni Navro‘z Ahmadxon nomi bilan idora etdi[9:403-b]. O‘z nomidan pul zarb ettirdi. Movarounnahrning ko‘p yerlarida uning nomi xutbaga qo‘shib o‘qildi.

Baroqxon oliy hokimiyatni egallashi haqida tarixiy manbalarda quyidagi ma’lumotlar uchraydi: “Abdullatif sulton xonlik taxtiga ham o‘tirishga ulgurib, so‘ng vafot etgach,

Baroqxon laqabli Toshkent hokimi Navro‘z Ahmad sulton xonlik taxtini o‘z vujudi bilan bezadi. Sulton Said sulton boshqa aka-ukalari bilan ota-meros Samarqand hukumatini yurgizishda davom etdi. Ammo ko‘p o‘tmay, Navro‘z Ahmadxon o‘z o‘g‘illari va katta qo‘shini bilan poytaxt Samarqandni egallash uchun yurish boshladi. Samarqandlik sultonlarning Baroqxon qo‘shiniga qarshilik qilishiga kuchlari etmasligi jihatidan toshkentlik va farg‘onalik sultonlar osonlikcha Samarqandni qo‘lga kiritdilar”[9:157-b]. Baroqxon tomonidan Samarqandning qo‘lga kiritilishi 1552-yili yuz bergan edi. Lekin u poytaxtda o‘z hukmronligini mustahkamlashga ulguradi. Qalmoqlar tomonidan qozoqlarga qilinayotgan talonchilik yurishlarining kuchayib borishi Toshkent va Farg‘ona vodiysining shimoliy chegaralarini ham xavf ostida qoldirdi [5:377-381-b]. Natijada Baroqxon qozoqlarga yordam berish orqali o‘z mulklari xavfsizligini ta‘minlashga majbur bo‘ldi.

Ushbu masala bo‘yicha Baroqxon Turkistonda turgan vaqtida Ko‘chkunchixon avlodlari bo‘lgan xonzodalar Sulton Said boshchiligida Samarqandda o‘z mustaqilligini tiklab, Toshkent xoniga bo‘ysunishdan bosh tortdilar. 1554-yili Baroqxon Toshkent, Turkiston va Farg‘ona qo‘shinlari bilan Samarqandda o‘z hokimiyatini qayta tiklash uchun yurish boshladi [9:241-b]. Samarqanddagi shayboniy sultonlar jangda yengilib, Sulton Said sulton boshchiligida Abdullaxondan yordam so‘radilar. Miyonqolda o‘z hokimiyatini o‘rnatgan Abdullaxon ukalari O‘zbek sulton, Xusrav sulton va Samarqand xonzodalari bilan birga Baroqxonga qarshi yurish boshladi. Lekin Baroqxon yetakchiligidagi qo‘shin ittifoqchilarni mag‘lubiyatga uchratgan. Baroqxon o‘g‘illari Bobo sulton, Do‘st Muhammadxonlar boshchiligidagi toshkentlik va farg‘onalik askarlarni Nasaf tomonga chekingan Abdullaxonni ta‘qib qilish uchun jo‘natgan. Abdullaxon Nasafdagi jangda ham yengilishi natijasida Miyonqol ham to‘laligicha Baroqxon tasarrufiga o‘tgan. U Zarafshon vohasida o‘z hukmronligini mustahkamlash uchun zabt etilgan Karmana viloyatini o‘g‘li Do‘st Muhammadxon sultonga suyg‘ol qilib berdi. Sulton Said sulton shayx Abulhasan Ishqiy avlodidan bo‘lgan Muhammad Sodiq shayx vositachiligida Baroqxon bilan sulh tuzishga majbur bo‘ldi. Toshkent xoni samarqandlik shayboniy sultonlarning hech biriga tegmagan bo‘lsa-da, ularni xonlik poytaxti Samarqanddan uzoqlashtirish choralarini ko‘rdi.

Samarqanddan mahrum bo‘lgan Sulton Saidga Buxoroni olib berish va‘da qilgan Baroqxon 1555-yili shaharni qamal qildi [11:130-132-b]. Buxoro hokimi Burhon sulton Abdullaxondan yordam so‘rab maktub jo‘natdi. Muhammadyor ibn Arab Qatag‘an bu maktub mazmunini quyidagicha keltiradi: “Agar yordamga kelib, meni qutqarsangiz, mukofotiga ushbu Buxoro viloyatini Sizga peshkash qilib, ot bog‘lagudek joyga qanoat qilaman” [9:243-b]. Bu vaqtda Balxda bo‘lgan Abdullaxon Buxoroga qarab yo‘l olgan. Baroqxon bundan xabar topgach, Sulton Said hamda Do‘st Muhammad sultonlarni yigirma ming yaxshi qurollangan askarlar bilan Abdullaxonga qarshi jo‘natgan. Lekin bu qo‘shin mag‘lubiyatga uchraydi va ushbu voqeaga sababchi hisoblangan Sulton Said Qoshg‘ar xoni Abdurashidxon huzuriga jo‘natiladi [9:245-b]. Mazkur ma‘lumot Baroqxon o‘z mulklarining shimoli-sharqiy chegaralaridagi qo‘shnisi Abdurashidxon bilan juda yaxshi aloqalarni o‘rnatganligini

ko‘rsatadi. Qolaversa, Sulton Saidga qarindosh bo‘lgan Juvonmardalixon Farg‘onani boshqarayotgan paytda u bilan chegaradosh hududga jo‘natilganligi Baroqxon vodiylar hokimining sadoqatiga shubha qilmaganligidan dalolat beradi.

Baroqxon Buxoroni qo‘lga kiritish olmagani bo‘lsa-da, o‘zaro urushlarda ishtirok etayotgan u yoki bu tomonni qo‘llab-quvvatlash orqali Movarounnahrda o‘z mavqeini doimiy ravishda kuchaytirib borishga intildi. Bu safar u Abdullaxonga qarshi kurashda Burxon sultonga yordam berdi. Baroqxon Kesh, Samarqand, O‘ratepa, Xo‘jand, Sayram, Toshkent, Axxi va Andijon, Turkiston hamda Dashti Qipchoq askarlaridan tuzilgan ikki yuz minglik qo‘shin bilan Buxoroga yetib kelganligi manbalarda ta’kidlanadi [11:131-b]. Shu o‘rinda Baroqxon qo‘shinining ikki yuz ming bo‘lganligi shubha tug‘diradi hamda manbalarni tanqidiy o‘rganishni talab qiladi. E’tiborli tomoni shundaki, ushbu yurishlarda Usmonli sultonligidan olib kelingan rum o‘qchilari otryadi ham Baroqxon lashkari safida jang qilgan [10:97-104-b]. Ittifoqchilar qo‘shiniga bas kelmasligini bilgan Abdullaxon sulh taklif qilib, Maymana tarafga ketdi. Baroqxonning Burxon sultonga yordam berishi unga Buxoroda ham o‘z ta’sirini o‘tkazish imkonini bergan.

Baroqxon o‘ziga qarshi chiqqan din peshvolariga ham keskin munosabatda bo‘lgan. Buxoro uchun kurashda Jonibek sulton avlodlarini qo‘llab-quvvatlagan Mavlono Mahdumi A’zamning Farg‘onadagi mulklarini tortib olib, mahalliy diniy ulamolardan biri sayyid Fozil Ali avlodlariga in’om etgan [6:33-44-b].

Baroqxon o‘z faoliyatini Toshkent va Farg‘ona mulklarining hukmdori sifatida boshlagan bo‘lsa-da, keyinchalik harbiy yurishlar natijasida Samarqand va Miyonqol viloyatlarini ham qo‘lga kiritdi. Buxoro va Qashqadaryo vohasida esa o‘z ta’sirini o‘rnata oldi. Uning butun Movarounnahrni o‘z qo‘li ostida birlashtirish orzusi kutilmaganda 1556-yil 24-sentyabr kuni vafot etganligi sababli ushalmay qoldi [11:402-b].

XULOSA qilib aytganda XVI asr o‘rtalariga kelib Qoshg‘ar hududiga qalmoqlar hujumining kuchayishi, qozoq sultonlarining o‘zaro toju-taxt uchun kurashlari oqibatida Toshkent va Farg‘ona vodiysida tinchlik ta’minlanganligi Baroqxon uchun Buxoro xonligida kuchayib ketgan feodal urushlarda foydalanib, oliy hokimiyatni qo‘lga kiritish uchun kurash olib borishiga imkon yaratgan. Baroqxon va uning avlodlari qozoq sultonlari va Qoshg‘ar xonlari bilan olib borgan o‘zaro munosabatlarida Movarounnahrning shimoli-sharqiy hududlarining xavfsizligini ta’minlashga katta e’tibor qaratgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Muhammad Yusuf Bayoniy. Shajaari Xorazmshohiy / Qo‘lyozma manbalar asosida nashrga tayyorlovchi Iqboloy Adizova. – T.: 2001. – B. 125.
2. Абулғози Баҳодирхон. Шажари турк. – Т.: Чўлпон, 1992. – Б. 133.
3. Аҳмедов Б. Тарихдан сабоқлар. – Т.: Ўқитувчи, 1994. – Б. 430.
4. Жувонмардиев А. XVI – XIX асрларда Фарғонада ер-сув масалаларига доир – Т.: Фан, 1965. – 182 б.

5. **История Казахстана (с древнейших времен до наших дней).** В пяти томах. Редколлегия тома: К.М.Байпаков, М.К.Козыбаев, Б.Е.Кумеков, К.А.Пишулина. Том 2. – Алматы: Атамұра, 1997. – С. 374-381.

6. Қандақаров А. Бухоро хонлиги ва унда карманалик шайхлар фаолияти. – Тошкент: Tafakkur qanoti, 2018. – Б. 33-44.

7. Муҳаммад Муфти Оҳангароний. Мавлоно Лутфуллоҳ маноқиби / Форс тилидан Абдуллоххўжа Маъруфхўжа ўғли, Ш.Сирожиддинов таржимаси. – Т.: Имом ал-Бухорий халқаро жамғармаси, 2002. – 140 б.

8. Муҳаммад Ҳайдар Мирзо. Тарихи Рашидий / Сўз боши ва изоҳлар муаллифи ҳамда таржимонлар В.Раҳмонов ва Я.Эгамова – Т.: Шарқ, 2010. – 703 б.

9. Муҳаммадёр ибн Араб Қатаған. Мусаххир ал-билод (Мамлакатларнинг эгалланиши) / Форс тилидан таржима, изоҳлар ва кўрсаткичлар муаллифлари И.Бекжонов, Д.Сангирова. – Т.: Янги аср авлоди, 2009. – 430 б.

10. Саид Али Раис. Миръот ул-мамолик / Таржима ва изоҳлар муаллифи Ш.Зуннунова. – Т.: Ўз ССР Фанлар академияси нашриёти, 1963. – 160 б.

11. Ҳофиз Таниш Ал-Бухорий. Абдулланом (‘‘Шарафномаи шоҳий’’). Биринчи китоб / Форс тилидан С. Мирзаев таржимаси; Сўз боши ва изоҳлар муаллифи: Б. Аҳмедов. – Т.: Шарқ, 1999. – 416 б.